

Gottorp slot. I de følgende år ofrede først Frederik I, siden sønnen Christian III, store summer på at gøre stedet til en sømmelig kongelig residens. I dag er det vanskeligt at danne sig et indtryk af den byggeaktivitet, der foregik i årene 1523-44, kilderne er mangelfulde, men en nylig iværksat rekonstruktion gør det muligt at danne sig et billede af det kongelige byggeri's omfang og de præentioner, det var udtryk for.

Forfatteren indleder sin gennemgang af slottets komplicerede bygningshistorie i disse år. Et nyopført dobbelthus i det middelalderlige anlægs vestside blev Frederik I's bolig, en bygning, som sandsynligvis i størrelse og pragt overgik Københavns slot.

Dobelthuset's gårdfacade underkastes en nærmere aflæsning og tolkning. Den fungerede som en slags pragtkulisse, der demonstrerede kongens rigdom og kunstforstand, prægtigt udstyret med mange arkitektoniske detaljer, skulpturer og relieffer. Der drages sammenligninger til samtidens nederlandske inspirerede altertavler, således Viborg- og Roskildetavlerne; i valget af motiver aflæses kongens selvforståelse som evangelisk fyrste. Arkitektonisk placeres huset som udadtil moderne, men indadtil gammeldags og borgerligt. Renæssancen var på disse nordlige breddegrader endnu ikke trængt igennem som en dybere forståelse af klassisk byggemåde, men anvendtes snarere som en slags udvendig modernisering af middelalderlige bygningsformer. Samtidige bygningsmæssige forbilleder fremdrages, således Jørgen Kochs gård i Malmø, der stod færdigbygget 1525. Endelig søges spørgsmålet om byggeriets arkitekt besvaret, og Otto Norn leverer her et sobert stykke detektivarbejde, der munder ud i det temmelig uortodokse for-

slag, at det kan have været maleren Jacob Binck i samarbejde med kongens bygmester Morten Bussert.

Dernæst tvinges læseren til at foretage et tidsmæssigt spring på omkring 100 år, til Koldinghus under Christian IV. Her er bygningshistorien betydelig bedre belyst; efter en brand 1597 tilkaldtes kongens bygmester, Herkules von Oberberg fra Haderslev for at forestå udarbejdelsen af et projekt, der allerede forelå som tegning eller model. Slottet skulle hurtigt gøres beboeligt igen, og nordfløjen bærer årstallet 1598 indhugget på »klokketårnets« portal. 1602 døde Herkules von Oberberg, og Hans Barchmann, som var billedhugger og havde bistået bygmesteren under hans arbejde, færdiggjorde ombygningen, der foruden nordfløj omfattede kirke, dansesal og Kæmpe-tårn, som kom til at ligge i den nordlige del af den oprindelige vestfløj. Anden fase af byggeriet foregik 1610-1620 og omfattede kongens bolig i sydfløjen og en muromkranset have, der indeholdt urtegård, lysthus, badstue, frugthus og røgghus.

Wivan Munk-Jørgensen

Hans Erling Langkilde: *Nyklassicismen i Købstæderne. Arkitektur og arkitekter i årene omkring 1920.* (Arkitektens Forlag, 1986). 159 s.

Med denne bog markerer Købstædernes almindelige Brandforsikring sit 225 års jubilæum. Som der står i forordet, har man valgt at beskæftige sig med en ret overset og næsten glemt epoke i dansk arkitektur, nemlig nyklassicismen i dette århundredes første årtier.

Selve betegnelsen nyklassicisme kan skabe en vis begrebsforvirring, idet navnet også dækker over en anden periode i arkitekturhistorien, nemlig åre-

ne fra 1790 til omkring 1830. Fænomenet i 20'erne var en genoptagelse af en hundrede år ældre arkitekturteori og æstetik, og stilen kan betragtes som den sidste manifestation af historicismen, der, fra omkring 1830, med brug af stort set alle kendte historiske stilarter, dominerede arkitekturen frem til modernismens gennembrud i slutningen af tyverne.

Forfatteren gør i et indledende kapitel rede for stilens forudsætninger; han stadfæster dens begyndelse med »fejden om Vor Frue Kirkes spir«, en strid, der drejede sig om, hvorvidt det ville være i overensstemmelse med nyklassicismens, og specielt C. F. Hansens ideer, at udstyre hans bygning fra 1811-29 med et spir i lighed med det, der havde siddet på den tidligere bygning, der blev ødelagt under det engelske bombardement 1807.

Vi befinder os i perioden for det første ungdomsoprør på dansk grund. På Det kongelige Kunstakademi var den nye generation af elever trodsige. De var utilfredse med undervisningen; dens form, dens indhold, lærerne, alt. De opfattede institutionen som forældet, savnede målsætninger og en fast, æstetisk kurs. Deres protest formede sig som udeblivelse fra undervisningen, og en tilbageholdelse af de projekter, de havde udarbejdet i forbindelse med denne. De dannede selvbestaltede grupper, der underviste og kritiserede hinanden.

Med kirkespirs-debatten var opmærksomheden blevet henledt på C. F. Hansens værker. 1911 udstillede yderligere arkitekten Hans Koch sin enestående samling af C. F. Hansens tegninger. Dermed var vejen banet for en »C. F. Hansen renaissance«; efter hundrede års forvisning og dernæst glemsel blev nyklassicismen taget frem igen. Et udviklingsforløb var til ende, kredsen sluttet.

De unge arkitekter gjorde nyklassicismens udtryk til deres eget. Dens formsprog, dens konstruktionsprincipper, dens bygningstyper blev underkastet fornyede studier. Stilens gennembrud faldt sammen med udbruddet af Første Verdenskrig, og opgaverne var nogle helt andre end de havde været i C. F. Hansens tid: først og fremmest boliger, i mindre udstrækning institutionsbyggeri. Det ubestridte hovedværk er Politigården i København, bygget 1918-24 af Hack Kampmann m.fl., men det væsentligste bidrag til arkitekturen var den udvikling og fornyelse af boligtyper, nyklassicismen foranledigede; det gælder både enfamilie-huset og etageboligen.

Nyklassicismens gennembrud omkring 1800 var udtryk for en åndelig, såvel som en samfundsmæssig revolution; et udtryk for det nye borgerskabs magt og idealer; det strenge, puritanske formsprog var den nye klasses reaktion på aristokratiets ødselhed og pragtsyge, som havde domineret den foregående periode.

I Hans Erling Langkildes benævnelse af 1920.ernes arkitekter som »de unge oprørere«, og af deres bestræbelser som »revolutionære«, ligger hele generationens selvforståelse, deres opfattelse af sig selv som banebrydere og nyskabere. (Selv er forfatteren født 1906, og muligvis er hans engagement i emnet udsprunget af hans ungdomsoplevelser). Det er der ikke noget forkert i, men der ligger en god del selvovertur i denne opfattelse, og også en overfortolkning af den betydning, som en eksklusiv, akademisk kreds fik med dette æstetiske »oprør«, dette genbrug af en ældre stilart, som forlængst var blevet tømt for sit indhold.

Forfatteren gør selv et sted opmærksom på den dualisme, der prægede nyklassicismen og hindrede, at vi kan opfatte den som helstøbt og tilbunds-

gående: på den ene side dens hang til æstetisk forfinelse og intellektualisme; på den anden side dens krav på at være folkelig og traditionsbunden, dens påståede eneret på »klare typedannelser« og »enkle virkemidler«. Han ligger desværre selv under for samme dualisme ved at benytte sig af et krukke, og i mange tilfælde ugennemtrængeligt sprog, der understreger hans status som kunstner, og samtidig forplumrer den »sag« han gør sig til talsmand for. Hør for eksempel her: »Det var ikke, som for den ældre arkitektgeneration, underholdningsværdi, man ønskede at tilføre et projekt, men æstetisk og kunstnerisk oplevelse i den forstand, at hvert eneste led i bygværket var tildelt en rolle i et iscenesat forløb«. Først postulerer han en trang til renhed, til fravær af teater effekter i stilen, dernæst benytter han sig af teatersprogs-klichéer for at beskrive de ideelle bestræbelser. Jeg kunne bringe et forbløffende antal citater af lignende art, men nøjes med at fastslå, at forfatteren ikke evner at overbevise os om, at nyklassicismen var en »rigtig« bevægelse, men snarere et intermezzo, afslutningen på mere end hundrede års stilforvirring inden modernismen endelig brød igennem i slutningen af 20'erne. Det arkitektoniske samtidsbillede var særdeles broget, og stilen langt fra enerådende; i samme tidsrum opstod det tredje Christiansborg i tung nybarok, og P. V. Jensen Klint skabte med Grundtvigskirken Danmarks mest vellykkede nygotiske monument.

Nyklassicismen skabte mange gode bygninger; specielt det mindre enfamilieshus fortjener anerkendelse; den beskedne, gennemførte æstetik, samspillet med, og hensynet til omgivelserne, er et af stilens bedste bidrag til dansk arkitektur. De offentlige bygninger er lidt mere vanskelige at for-

holde sig til; tilløb til stivhed og monumentalitet, sågar til fascisme karakteriserer mange af dem. Denne problematik astrejfes også af forfatteren.

Bogen er meget smuk at se på; der er mange fine illustrationer, heraf flere tegninger og akvareller af de omhandlede monumenter; alene det faktum, at man her kan få så mange arkitekttegninger at se, og det af huse, som sjældent eller aldrig er blevet fundet værdige til omtale i et bogværk, gør denne publikation meget velbegrunderet. Det er kun forfatterens ulyksalige trang til at heroisere og overekspone, der er mig imod.

Wivan Munk-Jørgensen

V. E. Clausen: *Det folkelige danske træsnit i etbladstryk 1565-1884*. (Foreningen Danmarks Folkeminder, 1985). 239 s.

Da Foreningen Danske Folkeminder 1961 udgav denne bog som nr. 71 i Danske Folkeminder, lød titlen på årsmålet 1650-1870; der er altså ikke tale om et blot og bart genoptryk, men om en revideret og bearbejdet udgave. Fornyselsen består dels i en tilvækst af nyfundne blade, del i rettelser og kommentarer til den oprindelige tekst. Forfatteren leverede i sin tid det hidtil eneste værk med en samlet fremstilling af danske kistebilleder, deres udbredelse og anvendelse; den indeholdt et katalog med udtømmende beskrivelse, motivforklaring, trykkested og datering, og har siden været et uundværligt redskab at have i hænde, når det drejer sig om disse billeder, der som regel havde deres plads på indersiden af standkistens låg; deres rige billedverden, hvor religiøse emner, vandrehistorier og kommentarer til samtidens aktuelle begivenheder var hovedtema-